

Simonovits András:

Az elkerülhetetlen nyugdíjreformról

Jelenleg szinte szélcsend van a magyar nyugdíjpolitikában. A politikai pártok csak abban versengenek egymással, ki ígér többet a nyugdíjasoknak. Csak az önző befektetési szakemberek figyelmeztetnek a hazai nyugdíjrendszert fenyegető veszélyekre, de ők annyira eltúlozzák a veszélyeket, hogy nehéz őket komolyan venni. Az utóbbi időkből azonban megjelent két alapos tanulmány (Bajkó–Maknics–Tóth–Vékás, 2015 és Reiff, 2016¹), amelyek a közgazdaságtudomány nemzetközileg elfogadott normái szerint előrevetítik a magyar nyugdíjrendszer fokozatos hiányát. A két cikk szerzői csak korlátozottan tekintik feladatuknak egy újabb nyugdíjreform felvázolását. Ezt a hiányt próbálom betölteni ebben az írásomban.

Adottnak veszem a gazdaság általános fejlődési pályáját. Kiindulásként a demográfia, a munkapiac és a nyugdíjrendszer várható fejlődési pályáját kell röviden áttekinteni. Csak akkor kísérlelhetjük meg az elkerülhetetlen nyugdíjreformok tartományának körvonalazását, ha ezt a bonyolult hármas folyamatot megértjük. (Tartományról írok, mert nemcsak egyetlen megoldás létezik, és a választás az ország vezetőinek, illetve állampolgárainak kezében van.) Távirati stílusban előrebocsátva a javaslataimat: 1. rugalmas korhatár, 2. egyszerűsített nyugdíjképlet, 3. a nyugdíjak értelmes árindexálása, 4. progresszív szja vagy degresszív nyugdíj, 5. fenntarthatóság és méltányosság.

Demográfiai és munkapiaci helyzetünk

Akárcsak a környező országokban, Magyarországon is évtizedek óta alacsony a születésszám (az egy nő által megszült gyermekek száma, a teljes termékenységi arány, jelenleg 1,45 a kívánatos 2,1 helyett). Bár sokáig alacsony volt a születéskor várható élettartam (különösen a férfiaknál), az utóbbi 20 évben mindkét mutató öröndetes emelkedett (például a férfiaknál az 1995-ös 66 évről 2015-re 72 évre).² A két folyamat eredőjeként a magyar népesség egyre jobban öregszik – a nyugdíjas korú (65 vagy fölött) lakosság létszámának aránya a munkaképes (19–64 év) lakosság létszámához képest, az időskori függőségi hányad az 1992-es 22-ről 2016-ra 28 százalékra nőtt, és 2034-re 40 százalékra fog nőni.

Bár az általános nyugdíjkorhatár 1996 és 2009 között meredeken emelkedett (55/60-ról 62 évre), és 2022-re 65 évre nő, ettől folyamatosan és jelentősen elmaradt az átlagos nyugdíjéletkor emelkedése. Az öregkori függőségi hányados emelkedését az utóbbi emelkedése lassíthatná, de nehezen elképzelhető, hogy ne maradjon jelentős hézag a két korhatár között. Optimistán mégis az előbb már mi is a 2022-es általános korhatárral számoltunk, de a kivándorlás (közel félmillió kivándorló), a romló közoktatás és a stagnáló egészségi ellátás miatt ez a lehetőség messze kiaknázatlan marad.

A demográfiairól a munkapiacra térve, emlékeztetünk arra, hogy hazánkban rengeteg olyan férfi és nő van, akinek erősen *töredezett a munkaviszonya* (Augusztinovics–Köllő, 2007). Emiatt az ő munkanyugdíjuk nagyon szerény lesz, vélhetőleg kiegészítő nyugdíjra szorulnak majd. A kormánypropaganda szerint az elmúlt hat év alatt hatszázezerrel nőtt a foglalkoztatottak száma. Persze, ez a szám megtévesztő, mert benne felejtették a külföldön dolgozó és ott járulékot fizetők jelentős részét; valamint szerepel benne a közfoglalkoztatottak arányaiban világcsúcsot jelentő száma. Jellemző a közfoglalkoztatás pazarló voltára, hogy a közfoglalkoztatottakat is beleszámítva, 2010-2015 között az országos munkatermelékenység 4 százalékkal csökkent.

Nyugdíjrendszerünk problémái

Rátérünk nyugdíjrendszerünk problémáira. A propagandisták szerint a magyar nyugdíjrendszer stabil, és még két évtizedig hozzá sem kell nyúlni. Valóban, a nemzetközi pénzügyi szervezetek nyomására a Gyurcsány-, majd a Bajnai-kormány két lépésben (2009-ben és 2010-ben) megszüntette a 13. havi nyugdíjat, a svájci indexálás helyett a végső soron a takarékosabb árindexálást vezette be, és az általános nyugdíjkorhatár 2013 és 2022 között 62 évről 65 évre emelését iktatta törvénybe. Szakítva a korábbi vajszívúséggel, 2010-től kezdve ésszerű mértékben levonással sújtotta az előrehozott nyugdíjba menő dolgozókat. További (bár látszólagos) megtakarítást jelent, hogy a 2010-ben a második Orbán-kormány egyik napról a másikra megszüntette az 1998-ban bevezetett kötelező magánnyugdíj-pénztárakat. Ezzel a GDP 9 százalékát jelentő egyszeri zsákmány megszerzésén kívül hosszú évekre megtakarította a GDP 1,3 százalékát jelentő áttérési költséget, amelyet a második pillérbe befizetett járulékok okoztak a költségvetésnek.³

Szintén látványmegoldásnak tekinthető, hogy a nemzetközi gyakorlattól eltérően a korhatár alatti rokkantsági és más nyugdíjasokat a nyugdíjrendszerből áttette a szociális szférába, s a szűkített nyugdíjrendszerben egyensúlyt mutathat ki.

Az Orbán-kormány az *új nyugdíjak* tekintetében ellentmondásos intézkedéseket tett. Egyrészt 2011-ben bevezette a *Nők40* törvényt, amely a legalább 40 éves jogviszonnal⁴ rendelkező nőknek lehetővé tette, hogy a korhatártól függetlenül bármikor, levonás nélkül nyugdíjba mehessenek.⁵ Másrészt 2012-től kezdve gyakorlatilag megszüntette a korhatár alatti, *előrehozott nyugdíjak* rendszerét, és korlátozta a korhatár feletti továbbdolgozást. Az első intézkedés feleslegesen kedvezményezte a hosszú jogviszonnal rendelkező nyugdíj előtt álló nőket. A másik intézkedés viszont feleslegesen megmerevítette a nyugdíjba vonulási kereteket (Czeglédi–Simonovits–Szabó–Tir, 2016).

Rövid távú költségvetési megfontolások miatt a kormány megszüntette a korábban létező *nyugdíjjárulék-alap plafonját*. Ezáltal a legjobban fizetett dolgozók a járulékplafon fölötti keresetük után is fizetnek járulékot, de ezzel majdnem arányosan járadékot is fognak kapni.⁶ Ez a nemzetközileg is szokatlan eljárás feleslegesen bosszantja a korábbi járulékalap-plafon alatt keresőket (a járulékfizetők kb. 95–97 százalékát), korlátozza a plafon fölöttiek megtakarítási szabadságát, és a jóval átlag fölötti várható élettartamuk miatt az eljárás hosszabb távon akár jelentős hiányt okozhat a nyugdíjrendszerben.

Nehezebben érhető, de sokkal fontosabb a személyi jövedelemadó-kulcsok egységesítésének hatása a kezdőnyugdíjakra (Cseres-Gergely–Simonovits, 2011), mint a nyugdíjplafoné. Leegyszerűsítve, 2011 előtt három szja-kulcs volt: a nulla kulcs, az alsó kulcs (kb. 20 százalék) és a felső kulcs (kb. 38 százalék). Gyors átmenet után 2013-ra egy kulcs maradt: 16, majd 2016 óta 15 százalék. Egy dolgozó kezdőnyugdíjának értéke a szolgálati idő hossza mellett az 1988-tól (vagy ha későbbi, akkor a munkába állástól) számított valorizált nettó keresetének⁷ átlagával arányos. Emiatt adott bruttó kereset, illetve járulékkulcs esetén a kisebb keresetűeknek egyre kisebb nettó bérük és a kezdőnyugdíjuk, és a nagyobb keresetűeknek egyre nagyobb a nettó bérük és a kezdőnyugdíjuk. Ha figyelembe vesszük, hogy a 60 éves korban várható hátralévő élettartam is nő a keresettel és a nyugdíjjal (különösen a férfiaknál, lásd Molnár D.–Hollósné Marosi, 2015), akkor belátható, hogy a nyugdíjpolarizációs folyamat nemcsak a társadalmi jólétet csökkenti, de tovább terheli a nyugdíjkasszát (Simonovits, 2017).

Nem túl fontos, de zavaró, hogy a kötelező magánnyugdíj-rendszer megszüntetése miatt leállt a nyugdíjképlet amúgy is túlzottan elhúzódó átalakítása (Rézmovits, 2015). A szolgálati időskála teljesen diszfunkcionálisan cikkcakkos (az első 10 évben minden újabb szolgálati év az életpálya átlagos nettó keresetének 3,3 százalékát adja, de 25 és 36 között csak 1 százalékát, 36 és 40 év között 1,5 százalékot, egyébként 2-t). A járulékalap-plafon megszüntetése miatt újra életre kelt a kihalásra ítélt degresszió: a 372, illetve 421 ezer forint fölötti havi nettó életpálya keresetből 10 és 20 százalék levonása.

Bár valaha minden nyugdíj kezdőnyugdíj volt, adott évben a kezdőnyugdíjak az összes nyugdíjnak csak egy töredékét (kb. 5 százalékát) teszik ki. A nyugdíjak zöme az ún. *már megállapított nyugdíj*, amelyet évről évre a kormány indexál, a 2010 óta érvényes törvény szerint a várható infláció szerint. Részben érhető, részben érthetetlen okok miatt a Fidesz-kormány 2013-2016 között következetesen felülbecsülte az áremelkedések tényleges ütemét, s ezért a nyugdíjak reálértékben és átlagban a minimális előírás fölött 8-10 százalékkal emelkedtek. (Szerencsére ez a hatás folyamatosan elcsendesedik, mert a 2016 után nyugdíjba vonulók már nem részesednek ebben az adományban.)

A járadékszabályok mellett a járulékszabályokról is részletesebben kell beszélnünk. Mint a legtöbb országban, Magyarországon is a bruttóbérrre vetített tb-járulék megoszlik egyrészt a munkavállaló és a munkáltató között (2016-ban 17 és 27 százalék), másrészt a nyugdíj és az egészségügy között (2016-ban 10+7=17 és 22+5=27 százalék). A korábbi kormányok (de szóban még Orbán Viktor is) legalább elvben törekedtek arra, hogy a nyugdíjjárulék fedezze a nyugdíjkiadásokat, és az egészségügyi járulékok az egészségügyi kiadásokat. Ez biztosítja a költségvetés és a nemzedékek közti újraelosztás átláthatóságát.

A jelenlegi kormány szakított ezzel a hasznos elvvel, például 2011 óta szociális hozzájárulási adónak (szochó) nevezte át a munkáltatói járulékot. Jellemző a kormány lazaságára, hogy a 2017-ben bevezetendő 5 százalékpontos szochó-csökkentést csak utólag bontotta fel nyugdíj- és egészségügyi részre: 21,45 százalékról 15,75-re. Ezáltal a nyugdíjjárulék-kulcs (a 10 százalékos munkavállalói nyugdíjjárulékkal együtt) 31,45-ről 25,75 százalékra csökken. Tehát még változatlan nyugdíjkiadás esetén is csak irreális mértékű, $22,1 = 100(31,45/25,75 - 1)$ százalékos béremelés biztosítaná a szűkített nyugdíjkassza egyensúlyának fennmaradását.

A már említett cikkek (Bajkó és szerzőtársai, 2015 és Reiff, 2016) a demográfiai, munkapiaci és nyugdíjpolitikai folyamatok modellezésével az egyensúly felbomlását vetítették előre. Bajkó és szerzőtársai 2025-re teszik a hiány megjelenési időpontját, s e hiány 2035-re már a mai GDP 1 százalékát is elérné. (Évi 2 százalékos gazdasági növekedéssel számolva, ez a hiány az akkori GDP-re vetítve, $1,02^{-20} = 0,7$ százalék lenne.) Érdekes, hogy a szerzők a fenntarthatóság feltételei között megemlítik a járulékkulcs rögzítését (amelyről az imént írtuk le, hogy épp 2017-től csökken 5+2+... százalékponttal), a túlindexálás elkerülését, az egészségügy javítását, és bemutatják egy folyamatos nyugdíjkorhatár-emelés pozitív hatását: ha háromévente fél évvel emelnék az általános korhatárt, azaz 2035-re már akkor 67 év lenne, akkor a rendszer még 2035-ben is egyensúlyban lenne. Furcsa, hogy a tanulmány nem említi meg, hogy rugalmas korhatár nélkül ilyen magas általános korhatár nem lesz elérhető, még meg sem közelíthető–nemcsak Magyarországon, de máshol sem.

A korábbi szerzőtársaival írt modelljüket Reiff [2016] nagyon érthetően foglalja össze. A súlyos problémák Reiff szerint éppen 2035-től jelennek meg, ahol Bajkó és szerzőtársai leállítják az elemzést. Az előző tanulmánnyal ellentétben 2080-ig meghosszabbítja a vizsgálatot. Az általános korhatáremelés csak annyit ér el, hogy 2060-ban a hiány nem haladja meg a GDP kb. 3 százalékát (1. ábra). A cikk ritka bátorsággal és némi optimizmussal nemcsak azt mutatja be, hogy a magán-nyugdíjpénztárak megszüntetése csak eltolja a hiány megjelenését, de hosszabb távon károsnak mutatja be az államosítást (2. ábra). Az előrehozott nyugdíjazás megtiltása a GDP 0,3 százalékával javítja a nyugdíjkassza egyenlegét. A Nők40 viszont a GDP 0,5 százalékával rontja ezt az egyenleget.

Egy értelmes reform irányai

Az eddig leírtak alapján egy értelmes nyugdíjrendszert a következő irányokban kell keresni. (Ismét hangsúlyozom, hogy nincs egyértelmű optimum!)

1. Vissza kell térni a *rugalmas nyugdíjkorhatárhoz*, de szigorúan véve a biztosításmatematikai szabályokat. Tehát az emelkedő általános nyugdíjkorhatárral párhuzamosan újra be kellene vezetni a minimális nyugdíjkorhatárt, például 2-3-4 évvel az általános korhatár alatt, évi többszázalékos és életfogytiglani másuszt. (Például Svédországban és az Amerikai Egyesült Államok az általános korhatár 65, illetve 66 év, míg a minimális korhatár 61, illetve 62 év, a másusz évi 5-6 százalék.)

Ezzel párhuzamosan el kellene törölni a Nők40-et. Az 1. függelékben bemutatom, hogy a 2022-es 65 éves korhatár esetén milyen elviselhetetlen méltánytalanságot okoz majd ez az önkényes rendszer.⁸

2. A kezdőnyugdíj feleslegesen túlbonyolított képletét ki kellene egyenesíteni, a korábbi járulékalap-plafont (a bruttó kereset kb. 3,3-szorosát) vissza kellene hozni, és fokozatosan csökkenteni kellene akár 2-re. A parányi degressziót meg kellene szüntetni (ha vissza lehet hozni a progresszív szját) vagy jelentősen ki kellene terjeszteni (ha ragaszkodunk az egykulcsos szjához).
3. Egyszer s mindenkorra el kell fogadni, hogy a nyugdíjemeléskor a takarékosabb árindexáláshoz ragaszkodunk. (2. függelék). S véget kell vetni az indexálás mértékével kapcsolatos manipulációknak. A nyugdíjkorrekciót novemberről már júniusra is előrehozhatnák, és túlindexálás esetén a többletet a következő évben vissza kellene venni. (Például a 2013-as kerekített 5 százalékos emelés kerekített 2 százalékos infláció mellett valósult meg, kerekén 3 százalékos túlemelés történt. Visszavétel esetén a 2014-re tervezett 2 százalékos emelésből 0 lett volna, és még 2015-re is maradt volna 1 százalékos tartalék.)
4. Az eddig említetteknel sokkal bonyolultabb kérdés: hogyan vegyük figyelembe a kereseteket a nyugdíjakban? Az igazi megoldás a legalább kétkulcsos szja visszahozatala lenne, például 0 és 20 százalékos kulccsal. (Technikai kérdés, hogy az adójóváírás hatékonyabb lenne.) Ha erre nincs meg a politikai akarat, akkor a 2. pontban kivezetésre ítélt degressziót is elfogadhatónak tartom, de komolyabb mértékben. Például az átlagbér és duplája (ez lenne a plafon) között időben fokozatosan 20 százalékra lehetne növelni a levonást (3. függelék).
5. A kulcskérdés: hogyan lehet a nyugdíjrendszer hosszú távú fenntarthatóságát és méltányosságát biztosítani? A svéd rendszerben a járulékkulcs rögzítve van; a kezdő és a már megállapított nyugdíjak változtatása egységes. Tulajdonképpen minden egyes dolgozó nyugdíja az egyén eszmei számlája és az évjárat még várható hátralevő élettartamának a hányadosa. Megfelelő (többéves kifizetésnek megfelelő) tartalékok mellett a svéd rendszer eléggé simán működik, de tartalék nélkül hazánkban komoly ingadozásokat hozhat. Ellenpéldául szolgálhat a túlzottan szigorú lengyel rendszer, amely olyan drámai relatív nyugdíjcsökkentést irányoz elő, amelyet a választók biztosan nem fogadnak majd el. Az átlagos helyettesítési arány csökkentése csak akkor valósítható meg, ha a nagyobb nyugdíjak relatíve jobban csökkennek, mint a magasabbak.

6. Kiegészítő rendelkezések. A) Az egészségügyből a nyugdíjrendszerbe átcsatornázott források visszairányítása, hiszen az elfogadható kockázatmegosztást csak megfelelő méretű tb-egészségügy biztosíthatja. (2007-ben a teljes egészségügyi kiadások megoszlása a magán- és a közsféra között a GDP százalékában 2–6 százaléka volt, ma már 3–5 százalék.) B) A jelenleg aránytalanul kevés folyamatosan befizetőt összegében mértéktelenül jutalmazó önkéntes nyugdíjpénztárak és társaik átalakítása a többséget mérsékelten támogató rendszerré. (Például jelenleg évente akár 1,5 millió forintnyi önkéntes kedvezményezett megtakarítások után is jár a 20 százalékos támogatás, azaz 300 ezer forint. Ehelyett mondjuk 300 ezer forint legyen a plafon, de 50 százalékos támogatással.)

Jó nyugdíjpolitika csak nyílt és őszinte lehet. A jelenlegi magyar közállapotok ezt teljesen kizárják. Talán ha a komoly gazdasági és politikai feszültségek keletkeznek, akkor nyílhat út egy értelmes nyugdíjreform felé. Addig csak azon vitatkozhatunk, hogy milyen mértékben függjön a nyugdíj a gyermekek számától vagy hogy az év végi 10 ezer forintos Erzsébet-utalványt a kormányhivatalok dolgozói vagy a postások kézbesítsék.

Hivatkozások

- AUGUSZTINOVICS MÁRIA–KÖLLŐ JÁNOS [2007]: Munkapiaci pálya és nyugdíj: 1970-2020, Közgazdasági Szemle, 54. évfolyam, 529–559. o.
- BAJKÓ ATTILA–MAKNICS ANITA–TÓTH KRISZTIÁN–VÉKÁS Péter [2015]: A magyar nyugdíjrendszer fenntarthatóságáról, Közgazdasági Szemle 62, 1229–1257. o.
- CSERES-GERGELY ZSOMBOR–SIMONOVITS ANDRÁS [2011]: A személyi jövedelemadó-reform hatása a tb-nyugdíjakra, Közgazdasági Szemle 58, 1029–1044. o.
- CZEGLÉDI TIBOR–SIMONOVITS ANDRÁS–SZABÓ ENDRE–TIR MELINDA [2016]: A nyugdíjba vonulási szabályok hatása: nyertesek és vesztesek, Közgazdasági Szemle, 63, 1261–1288. o.
- FREUDENBERG, CH.–BERKI TAMÁS–REIFF ÁDÁM [2016]: A Long-term Evaluation of Recent Hungarian Reforms, Magyar Nemzeti Bank WP 2.
- MOLNÁR D. LÁSZLÓ–HOLLÓSNÉ MAROSI JUDIT [2015]: Az öregségi nyugdíjasok halandósága, Közgazdasági Szemle, 62. évf. 1258–1290.
- REIFF Ádám [2016]: A magyar nyugdíjrendszer néhány közelmúltbeli változásának hosszú távú értékelése, Gál R.–Király, J. szerk: Simonovits 70, 49–69. o.
- RÉZMOVITS ÁDÁM [2015]: Nyugdíjkiszámítási rendszerek összehasonlító vizsgálata, Közgazdasági Szemle, 62. évf., 1309–1327. o.
- SIMONOVITS ANDRÁS [2017]: Nyugdíjtól függő halandóság és a nyugdíjkiadások hosszú távú előrebecslése, megjelenik a Statisztikai Szemlében.

1. függelék. Rugalmas korhatár vagy Nők 40

Ebben a pontban a lehető legegyszerűbb modellben mutatom meg, hogy a rugalmas korhatárhoz képest milyen elviselhetetlen méltánytalanságot okoz a Nők 40 fenntartása, különösen a 65 éves korhatár 2022-es elérésekor. A számításokat megelőlegezendő, elvi szinten elmondhatjuk, hogy a gazdaságban általában a rugalmas, piaci módszerek hatékonyabbak és méltányosabbak, mint a merev, adminisztratív módszerek. Az egyszerűség kedvéért először feltesszük, hogy az 58 évet megért nők egységesen $D = 85$ éves korukig élnek, és özvegyet nem hagynak maguk után. Bruttó bérük mindvégig átlagos, 1 egység. A munkavállalói és a munkáltatói nyugdíjjárulék rendre $\tau_1 = 0,1$ és $\tau_2 = 0,2$, összegük a teljes nyugdíjjárulékkulcs: $\tau = \tau_1 + \tau_2 = 0,3$. Az szja + a munkavállalói egészségügyi járulékkulcs jele és értéke $\theta = 0,22$. Ekkor a nettó kereset $v = 1 - \tau_1 - \theta = 0,68$. Ha valaki a rugalmas korhatárú rendszerben R évesen S szolgálati idővel megy nyugdíjba, akkor pályafutása alatt összesen τS járulékot fizetett, amelyet $D - R$ évre kell egyenletesen elosztani, az éves nyugdíj értéke $\tau S / (D - R)$. Nettó keresethez viszonyított értéke $b = \tau S / [(D - R) v]$.

A Nők 40 viszont önkényesen átalakítja ezt a logikus szabályt. 2011 óta, ha egy nő megszerzi a 40 éves jogviszonyt, amit itt egyszerűsítve ugyan, de azonosítunk a szolgálati idővel, akkor nyugdíjba vonulási életkorától függetlenül akkora nyugdíjat kap, mintha (2022-re előre ugorva) $R^* = 65$ évesen ment volna nyugdíjba:

$$b^* = \tau S / [(D^* - R) v], \quad S \geq S^* = 40.$$

Egyébként pedig várhat sorára, még 64 évesen is, ha $S = 39$ év. A méltánytalan eredményeket az 1. táblázat mutatja be. Az első sorban a kedvezményezett nő áll: a rugalmas korhatár nettó keresete 65,4 százalékát adná, míg a Nők 40 a 88,2 százalékát adja. A 2. sorban a hátrányos helyzetbe hozott nő áll, aki a normális rendszerben 81,9 százalékos helyettesítést kapna, a Nők 40 pedig megfosztja a nyugdíjba vonulási lehetőségtől. (Igazság szerint 65 éves általános korhatár esetén az egyébként enyhe svéd rendszerben még 60 éves korában sem mehetne nyugdíjba a kedvezményezett, mert nem érte el a minimális korhatárt.)

1. táblázat. Rugalmas korhatár vs. Nők 40, 2022, durva közelítés

Nyugdíjba vonulási kor R	Szolgálati idő S	Nyugdíj/nettó kereset	
		Rugalmas korhatár	Nők40
58	40	0,654	0,882
64	39	0,819	-

Ez a számítás azonban kizárja az 58 és 65 év közötti a halálozást. Ha figyelembe vesszük a kizárt folyamatot, de továbbra is elhanyagoljuk a feleséget ritkán túlélő férj özvegyi nyugdíját, akkor kisebb nagyságú torzítást kapunk. Jó hüvelykszabályként $D_R = D_{R^*} - 0,7(R - R^*)$ -vel közelítjük az R évesen nyugdíjba vonuló várható élettartamát. Ha 65 évesen még 19 év vár a dolgozóra, akkor 64 évesen nem 20, hanem csak 19,7 év; és 58 évesen nem 26, hanem csak $D_{58} = D_{58} - 0,7 \times (58 - 65) = 19 + 4,9 = 23,9$ év. A finomított közelítés eredményeit az 2. táblázat adja, $b = \tau S / [(D_R - R)v]$ képlettel. A Nők40 méltánytalansága kisebb, mint a durva közelítésben, de megmarad.

2. táblázat. Rugalmas korhatár vs. Nők 40, 2022, finom közelítés

Nyugdíjba vonulási kor R	Szolgálati idő S	Nyugdíj/nettó kereset	
		Rugalmas korhatár	Nők40
58	40	0,761	0,882
64	39	0,873	-

2. függelék. Nyugdíjak indexálása

A nyugdíjak emelésének vagy csökkentésének legerősebb eszköze a nyugdíjindexálás megválasztása. Gyakorlatilag két tiszta típus létezik: a) árindexálás és b) bérindexálás, de többféleképpen is kombinálhatók. Az átláthatóság kedvéért tekintsünk el az inflációtól, és jelöljük g -vel a reálbérek évi emelkedési ütemét, amelyet időben állandónak veszünk. Ha elfogadjuk, hogy egy dolgozó kb. 20 évig él nyugdíjasként, akkor jó közelítéssel két szakaszra oszthatjuk a korszakot, és két nyugdíjat különböztethetünk meg: b_1 a kezdő nyugdíj, és b_2 a folytatott nyugdíj. Bevezetve a 10 évre számított halmozott növekedési tényezőt: $G = (1 + g)^{10}$, és a 0 és 1 közti i indexálási súlyt, a folytatott nyugdíj $b_2 = G^i b_1$. Árindexáláskor $i = 0$, bérindexáláskor $i = 1$ és svájci indexáláskor $i = 0,5$. A nyugdíjban élvezett teljes nyugdíj definíció szerint $B = b_1 + b_2 = (1 + G^i) b_1$.

Amikor a nyugdíjindexálás kérdéséről vitatkozunk, akkor célszerű a B nyugdíjkiadást a kezdeti w_1 bérhoz, illetve a béremelkedés miatt nagyobb életpálya-keresethez: $W = w_1 + w_2 = (1 + G) w_1$ -hez viszonyítani. Azt is érdemes megvizsgálni, hogyan változik g reálbérnövekedési ütem és i indexálási súly függvényében a b_2 folytatott nyugdíj és kései helyettesítési értéke: $\beta_2 = b_2 / v_2$. A 3. táblázat tehát két paraméter függvényében három mutatót vizsgál. Rövidség kedvéért a főszövegben csak a gyorsabb növekedést (alsó fél) vizsgáljuk. Ahogy nő az

indexálási súly, úgy emelkedik a kései helyettesítési arány a kiinduló 0,8 értékre; de úgy nő a teljes és a relatív költség is.

3. táblázat. A bérnövekedés és az indexálási súly hatása a nyugdíjarányokra

Növekedési ütem g	Indexálási súly i	Kései helyettesítési arány β_2	Teljes nyugdíjkiadás B	Teljes nyugdíjkiadás /kereset B/W
0,01	0,0	0,724	1,600	0,760
0,01	0,5	0,761	1,641	0,780
0,01	1,0	0,800	1,684	0,800
0,02	0,0	0,656	1,600	0,721
0,02	0,5	0,725	1,683	0,759
0,02	1,0	0,800	1,775	0,800

Empirikus alapon azt mondhatjuk, hogy könnyebb az indexálást visszafogni, mint a kezdő nyugdíjakat alacsonyra szabni. Bonyolultabb a helyzet, ha figyelembe vesszük, hogy a nők várhatóan tovább élnek, mint a férfiak; s hasonlóan, a magas keresetűek tovább élnek, mint az alacsony keresetűek. Nyilvánvaló, hogy várhatóan minél tovább él a nyugdíjas, annál nagyobb indexálási súlyban érdekelt. Ezt a kérdést azonban itt nem vizsgáljuk.

3. függelék. Progresszív szja vagy degresszív nyugdíj

A 3. ponthoz érve, az olvasó emlékezetét felfrissítendő, mindenekelőtt utalunk a mára már csak nyomaiban létező nyugdíj-degresszióra. Korábban a nyugdíj-megállapítás alapjául szolgáló valorizált átlagos nettóbért még sávosan csökkentették, mielőtt az eredményt összeszorozták volna a szolgálati időskálával. Az egyszerűség kedvéért itt csak két sávot mérlegelünk, és a degressziót magas helyett már átlagos nyugdíjnál is életbe léptetjük.

Ebben a pontban röviden elemezzük, hogy hosszabb távon miért lenne jobb, ha a jelenlegi „arányos” szját és nyugdíjat meghaladva, a progresszív szja vagy a degresszív nyugdíjat vezetnénk be. (Mivel 1988 óta minden nettó kereset – valorizálva – beleszámít a nyugdíjba, a régi szja-hatás csak fokozatosan halványul el, s az új csak fokozatosan erősödik meg!) Az szja változása csak hosszú távon befolyásolja a megállapítandó nyugdíjat, de a degresszióé azonnal.) Kiindulásként utalnék arra, hogy ezt a problémát sokkal nehezebb megérteni, mint az előzőleg bírált merev korhatárt vagy indexálást. Legegyszerűbb, ha a minimálbérrel kezdjük az elemzést. 2010 és 2015 között az adójóváírás (egyszerűsítve: a 0-kulcsos szja-sáv) megszüntetése miatt hiába emelkedett a bruttó nominál bér 50 százalékkal, a botránnyosan alacsony nettó reálbér csak 8 százalékkal nőtt, és ez előre vetíti az ezek után fizetendő

alacsony nyugdíjak által okozott feszültséget. Ugyanakkor a magasabb szja-kulcs radikális csökkentése és a nyugdíjdegresszió kivezetése pedig évről évre egyre eltűzöttabban megemelte, és még jobban megemeli majd a magasabb nyugdíjakat.

Az 1. függelék-től némileg eltérő jelölést alkalmazunk, és egységes nyugdíjba vonulási életkorral számolunk. A bruttó kereset w , minimális értéke w_m ; maximális bruttó kereset (a járulékalap plafonja): w_M . A nettó kereset v , az szja-kulcsok $0 \leq \theta_1 < \theta_2$, ($w_m < w_0$) fölött lép be a második szja-kulcs; vagy egységesen θ ; de akkor az egységnyi bruttó bérnek megfelelő $v_1 = 1 - \theta_1 - \tau$. Emellett a munkavállalói (nyugdíj+egészségügyi) járulékkulcs τ . Állandó arányosságot teszünk föl a (degresszált) nettó bér és a nyugdíj között, jele β .

Lineáris nyugdíj lineáris szja esetén

Nettó kereset

$$v = (1 - \tau - \theta)w, \text{ ha } w_m \leq w \leq w_M.$$

Lineáris nyugdíj: $b = \beta v$.

Lineáris nyugdíj progresszív szja esetén

Nettó kereset

$$v = (1 - \tau - \theta_1)w, \text{ ha } w_m \leq w \leq w_0 \text{ és } v = (1 - \theta_1)w_0 + (1 - \theta_2)(w - w_0) - \tau w, \text{ ha } w_0 < w \leq w_M.$$

Lineáris nyugdíj: $b = \beta v$.

Degresszív nyugdíj arányos szja esetén

Nettó kereset

$$v = (1 - \tau - \theta)w.$$

Degresszív nyugdíj δ kulccsal:

$$b = \beta v, \text{ ha } v_m \leq v < v_1 \text{ és } b = \beta v_1 + \delta \beta (v - v_1), \text{ ha } v_0 < v \leq v_M, \text{ ahol } v_1 = 1 - \tau - \theta.$$

A részletekbe nem megyünk bele. Csak arra hívjuk föl a figyelmet, hogy a jelenlegi rendszer túlzott terheket ró a nyugdíjkasszára, miközben megengedhetetlenül alacsony nyugdíjra kárhuztatja a kiskeresetűeket. (Ez még akkor is így van, ha járulékalap-plafont hamarosan visszahozza a kormány, mert a nyugdíjmilliomosok megjelenése népharagot gerjeszt.)

Numerikus számítással szemléltetjük a három módszer hasonlóságát és különbségét. Korábbi számításaimat továbbfejlesztve, a 4. táblázatban Reiff Ádám 7 kereseti típust vezetett be a következő relatív gyakoriságokkal, ezt követem most.

4. táblázat. Kereseti eloszlás

Bruttó kereset	0,5	0,75	1	1,25	1,5	1,75	2
Relatív gyakoriság	0,25	0,2	0,2	0,15	0,1	0,05	0,05

Az 5. táblázat a jelenlegi duplán arányos rendszert modellezi, de az alacsony járulékalap-plafon feltételezett visszavezetése miatt elhagyva a létező, de csökevényes degressziót. A bruttó kereset minimális értéke $w_m = 0,5$; maximális bruttó kereset: $w_M = 2$. Az szja-kulcs $\theta = 0,15$, a munkavállalói (nyugdíj+egészségügyi) járulékkulcs $\tau = 0,17$. Ha az időskori függőségi hányadost 0,6-nak vesszük, akkor 0,226-os munkáltatói nyugdíjjárulékot kell még kiróni a vállalatokra.

5. táblázat. *Lineáris nyugdíj lineáris szja esetén (az átlagos bruttó bérben)*

Bruttó kereset w	Nettó kereset v	Nyugdíj b	Helyettesítési arány $r = b/v$
0,50	0,340	0,272	0,8
0,75	0,510	0,408	0,8
1,00	0,680	0,544	0,8
1,25	0,850	0,680	0,8
1,50	1,020	0,816	0,8
1,75	1,190	0,952	0,8
2,00	1,360	1,088	0,8

□

A 4. táblázatban megadott gyakoriságok mellett a továbbiakban olyan paramétereket választunk, hogy az adó és a nyugdíjjárulék tömege változatlan maradjon. A 6. táblázatban lineáris a nyugdíjrendszer, de progresszív az szja. Az új szja-kulcsok $\theta_1 = 0,1$ és $\theta_2 = 0,26$; $w_0 = 0,75$ fölött lép be a második szja-kulcs. Nő a minimális nyugdíj, csökken a maximális.

6. táblázat. *Lineáris nyugdíj progresszív szja esetén (az átlagos bruttó bérben)*

Bruttó kereset w	Nettó kereset v	Nyugdíj b	Helyettesítési arány $r = b/v$
0,50	0,365	0,292	0,8
0,75	0,547	0,438	0,8
1,00	0,690	0,552	0,8
1,25	0,833	0,660	0,8
1,50	0,975	0,780	0,8
1,75	1,118	0,894	0,8
2,00	1,260	1,008	0,8

Kompromisszumos megoldásként a 7. táblázatban visszatérünk az egységes szja-kulcshoz: $\theta = 0,15$; viszont a nyugdíj ebben a futásban degresszív, s ez az egységnyi bruttó keresethez tartozó nettó keresetnél lép be, mértéke $\delta=0,8$. Ha a nyugdíjak tömegét rögzítjük, akkor most a helyettesítési arány $\beta=0,829$ -ről indul, és innen csökken 0,746-re.

7. táblázat. *Degresszív nyugdíj arányos szja esetén (az átlagos bruttó bérben)*

Bruttó kereset w	Nettó kereset v	Nyugdíj b	Helyettesítési arány $r = b/v$
0,50	0,340	0,282	0,829
0,75	0,510	0,423	0,829
1,00	0,680	0,564	0,829
1,25	0,850	0,676	0,796
1,50	1,020	0,789	0,774
1,75	1,190	0,902	0,758
2,00	1,360	1,015	0,746

Összefoglalásként a 8. táblázatban közöljük a három rendszer nyugdíj/bruttó kereset hányadosát, három bruttó kereset esetén: minimális, átlagos és kétszeres. Ez a mutató keresettől független szolgálati idő és várható élettartam esetén jól tükrözi a kifizetett járadékok és a befizetett járulékok arányát. Látható, hogy a jelenlegi rendszerben (1. sor) a különféle keresetűek megtérülési mutatója egyforma: 0,544; arányos nyugdíj és progresszív szja mellett a minimális keresetűé magasabb: 0,594, és a maximális keresetűé alacsonyabb: 0,504. A degresszív nyugdíj és arányos szja mellett a kettő közé esik mindhárom mutató.

8. táblázat. *Nyugdíj/ bruttó jövedelem három rendszer és három kereset esetén*

Nyugdíj	Személyi jövedelem adó	Bruttó kereset		
		minimális b_m/w_m	átlagos b	maximális b_M/w_M
lineáris	lineáris	0,544	0,544	0,544
lineáris	progresszív	0,594	0,552	0,504
degresszív	lineáris	0,564	0,564	0,507

¹ Ez utóbbi tanulmány alapja az angol nyelven megjelent Freudenberg–Berki–Reiff [2016] műhelytanulmány.

² Gyakori félreértést okoz a pontatlan kifejezés: a mutató csak változatlan halandósági valószínűségek esetén jelzi, hogy a 2015-ben született kisfiú átlagosan 72 évet fog megélni; de mi már tudjuk, hogy a halandósági viszonyok az utóbbi 20 évben javultak. E mutató – bizonyos korrekciók mellett – valójában a 2015-ben elhalálozott férfiak átlagos életkorát jelzi.

---

³ A tagok által a kötelező magánnyugdíj-rendszerbe befizetett járulékok egészen addig hiányoznak a tb-rendszerből, ameddig a monopillér utolsó tagja ki nem hal, illetve, amíg a tagok nem kezdenek el csökkentett tb-nyugdíjat kapni.

⁴ A jogviszony elsősorban abban különbözik a nyugdíj-megállapításban szereplő szolgálati időtől, hogy az utóbbiban szerepelnek az 1998 előtti szakmunkás-tanulói és főiskolai évek.

⁵ Bajkó és szerzőtársai (2015, 1245. o.) helyesen hangsúlyozzák, hogy „a legfiatalabb (54 éves) korosztály ellátási szintje még több mint 5 százalékkal elmarad a korhatáron megállapított nyugdíjak átlagos szintjétől, míg ezzel szemben az éppen a korhatár előtt álló (61 éves) korosztály ellátási szintje több mint 15 százalékkal magasabb...”.

⁶ Pontosabban, a korábbi plafon csak a munkavállalói járulékra és a járadékra vonatkozott, de a 2,4-szer nagyobb munkáltatói nyugdíjjárulékra nem, s az közgazdaságilag 24 százalékos különadónak volt tekinthető.

⁷ Adott évi valorizált kereset értéke 2016-ban a tényleges kereset szorozva a megfelelő országos nettó bérindexszel, azaz a keresetek 2016 értékét osztva az adott évi értékkel.

⁸ Ha ez nagyon radikálisan hangzik, akkor emeljék meg a teljes nyugdíjhoz szükséges jogviszony értékét évente 1 évvel. 10 év múlva magától megszűnne a rendszer.